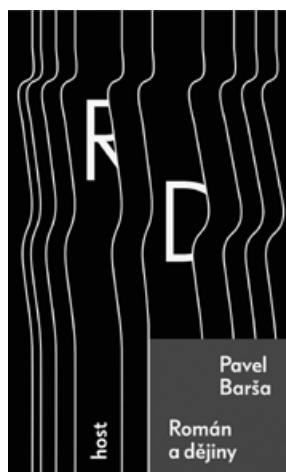

ČEKÁNÍ NA GEO-ROMÁN

Petr Fischer

Pavel Barša
Román a dějiny
Host, Brno 2022
296 stran

Jak prázdné je současné psaní, stěžují si už dlouhé roky především levicoví kritici. Jak moc psaní v Česku chybí skutečná angažovanost, tedy zapuštění do světa, ve kterém žijeme, a otevřeně svědectví o něm, pokračují.

Možná že skutečně žijeme nějak výjimečnou dobu, která si žádá novou definici románových forem, jež pomohou k přetvoření sociální imaginace, která západním pozdně moderním společnostem tak povážlivě chybí zejména v politice... Zdá se, že literatura a umění vůbec mají být zase nějak vpředu, „avant-garde“, aby nasvěcovaly temnotu, která přichází. Není ale v takto natočeném způsobu přemýšlení až příliš mnoho temného, onoho dávného dějinného rizika zhroucení, které historie už tolikrát zažila?

Možná že i z tohoto ambivalentního pocitu chybění/strachu vznikla studie politického filozofa Pavla Barši *Román*

a dějiny. Barša zkoumá dějinnou podmíněnost románu a jeho pokusy vytrhnout se z dějinné instrumentalizace. Zřejmě i proto zpočátku vede paralelu mezi proměnou literárního postoje marxistického myslitele Györgyho Lukáče a spisovatele Milana Kundery. Literatura a královský žánr román má v jejich pojetí nejprve sloužit novému velkému vyprávění dějin, které se musí zapsat nově i v literatuře, aby přepsalo stereotypy starého režimu (vnímání, myšlení, jednání), pak však dojde k prozření a literatura se z organického sluhu politiky a režimu „nové třídy“ obrací sama k sobě jako k esteticko-existenciální hodnotě. Chce nabídnout obecnější poznání, které se nefixuje na dějinný trend a je nad časem samo za sebe. Neutíká před „duchem doby“, ale nechce se nechat psát jím.

A tak i Kundera jako příklad za všechny „autory proměny“ po prozření z ideje nového komunistického Boha obrací pozornost k božskému smíchu, který neviditelný vládce utrousí nad lidským pachtěním, jež se existenciálně mění možná méně, než si myslíme. „Vznik nové velké epiky závisel na příchodu nového boha v podobě nové hegemonní třídy,“ píše Barša a dodává: „Bůh však nepřišel a ke vzývanému sjednocení subjektu a objektu, jednotlivce a společnosti, intence času a jeho důsledků nedošlo. Naděje na nastolení nové dynamické jednoty, která překoná fragmentarizovaný svět buržoazní každodennosti, zůstala zbožným přáním.“

Obrat k románu jako takovému byl nutnou reakcí, když se vypisování krásného nového světa začalo zcela míjet s realitou. Spisovatelé se vracejí ke každodennosti, Kundera v ní pro své psaní hledá existenciální experiment, jenž přináší „něco“, co díky ironické směšnosti zůstává nečasové, ale také mimo dobro a zlo. Pro Baršu je tento únik k božskému smíchu nad člověkem až příliš radikální, tak jako bylo radikální revoluční zapovězení veškeré měšťanské literatury, která byla například výtečným popisem (Balzac) dynamiky vznikajícího kapitalistického světa.

Záhyby lukáčovského a kunderovského hledání literatury a románu, který se měl nejprve zrodit z ducha doby a později z věčných forem hledajícího života, probírá Barša velmi podrobně. Je to průzkum marxistické minulosti, která je ve filozofických, ideologických a biografických detailech blízka snad jen opravdovým specialistům. Barša to ale nedělá samoúčelně. Případovou studii změny myšlení marxistického teoretika a romanopisce potřebuje jako vodítko k druhé polovině knihy, v níž se snaží vytvořit dějinnou syntézu onoho dvojího zlomu. V jeho jádru se skrývají dvě hlavní tendence, které nás pronásledují dodnes: 1) proměna univerzálního intelektuála, hledajícího velké koncepty, v intelektuála specifického, který se soustřeďuje na lokální tělesné a jiné moci a svobody; sem samozřejmě patří současný boj o sexuální a jiné identity, včetně postkolonialistické rozpravy, 2) tíha klimatické změny, která nás všechny latourovsky vrací k Zemi a nutí přemýšlet geo-centristicky, dělat geo-politiku či geo-umění. „Člověk“ jako hlavní figura sociálních věd (i umění románu) jako by zmizel, jak předpovídal Foucault, a nahradil ho celkovější „zemský organismus“.

Ale kde se v tom všem najednou ztratil román? Je pořád po ruce, jednou jako nástroj politického průzkumu, podruhé jako mohutnost odstupů, díky němuž vidíme lépe, šířeji, každopádně jinak, než když třeba vypisujeme své intimní příběhy v autofikci. Jako by fragmentarizovaný svět, hledající nové možnosti emancipačního propojení, potřeboval pružně měnit obě perspektivy: nadhled makroskopu romanopisce velké evropské tradice, který však umí být intimní, a mikroskop angažovaného psaní, jež chce písmeny změnit svět, tak jako kdysi kamením a násilnou vzpourou. Angažovanost psaní pak není ideologická volba, nýbrž nutnost diktovaná stavem světa, který přichází o svůj pozemský zdroj života. Cesta k poznání mnohosti světů, které spojuje kosmická perspektiva. Nikoli jako konstrukt, nýbrž jako žitý svět. ●

